

Таким чином, конкретна модель побудови превентивного виховного середовища загальноосвітньої школи, що базується на результатах психолого-педагогічної діагностики, визначається не лише теоретичними підходами, але і реальними умовами функціонування і розвитку закладу освіти, його традиціями, характером соціокультурного оточення, специфікою розташування (мегаполіс, сільська місцевість, мале місто тощо), наявними ресурсами (навчально-методичними, кадровими, фінансовими, матеріально-технічними, економічними, нормативно-правовими, управлінськими), особливостями контингенту учнів, продуктивністю партнерської взаємодії, морально-психологічною атмосферою закладу, що визначає стосунки між педагогами, учнями, батьками, їхніми ціннісними орієнтаціями і запитами щодо підготовленості громадянина країни.

Література

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование [Текст] : монография / А. Н. Дахин. – Новосибирск : Новосибирский институт повышения квалификации и переподготовки работников образования, 2005. – 230 с.
2. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. –1040с.
3. Кулешова И. В. Воспитательная система школы: от А до Я / И. В. Кулешова, Д. В. Григорьев, П. В. Степанов. – М. : Просвещение, 2007.
4. Пихтіна Н. П. Основи наукових досліджень в опорних схемах : наук.-метод. посіб / Н. П. Пихтіна, С. О. Нестерець. – Ніжин, НДУ ім. Гоголя, 2007. – 44 с.
5. Смирнов Н. К. Школа и здоровье учащихся / Н. К. Смирнов // Школа и производство. – 2007.–№1. – С. 7–9.
6. Степанов Е. Н. Методология моделирования воспитательной системы образовательного учреждения / Е. Н. Степанов // Педагогика. – 2001. – №4.– С. 14–19.
7. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М.–Ленинград : Наука. 1966. – 104 с.
8. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

А.В. Хижняк

м. Київ

КРИТЕРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МІСЬКИХ СТАРШОКЛАСНИЦЬ

Анотація. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні професійного самовизначення міських старшокласниць.

Ключові слова: професійне самовизначення, старшокласниці, міська сім'я, рівні професійного самовизначення.

Професійне самовизначення – це вибір не лише професійного майбутнього, а й стилю життя. Тому так важливо допомогти підростаючим особистостям обрати правильну професію, яка б відповідала їхнім схильностям, нахилам, можливостям і у майбутньому не лише приносила задоволення, але й допомогла б самореалізуватися.

Проблемам профорієнтації та професійного самовизначення школярів присвячені наукові праці як педагогів (Л. Артем'євої, В. Мачуського,

О. Мельника, М. Тименка, В. Туляєва та ін.), так і психологів (В. Василькова, Є. Клімова, І. Кона, Н. Світличної та ін.).

У науковій літературі професійне самовизначення – це цілісний, інтегративний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини і конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного, соціального самовизначення. Професійне самовизначення є вибір молодою людиною напрямку і змісту свого подальшого розвитку, сфери і засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей, соціального середовища для втілення своєї життєвої мети і моральних цінностей [3].

Самовизначення особистості (ким і яким бути) стає пріоритетним саме у юнацькому віці, що зумовлено такими характерними віковими особливостями старшокласників:

- збереження матеріальної, емоційно-комфортної функції сім'ї, посилення її ролі в самовизначенні на майбутнє;
- збереження вирішальної ролі школи в задоволенні пізнавальних, соціально-психологічних потреб; значне зростання ролі самоосвіти, самовиховання;
- заміна захисної ролі дорослих функцією соціально-професійної орієнтації на майбутнє [1].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства рівень реалізації життєвих планів у юнаків залишається значно вищим, ніж у дівчат. Пояснюється цей факт по-різному: більшим реалізмом юнаків, їхньою більшою наполегливістю і тим, що за рівних умов деякі вищі віддають перевагу чоловікам. Ця тенденція актуалізує вивчення проблеми професійного самовизначення старшокласниць.

Узагальнюючи теоретичний доробок вчених, можна стверджувати, що у центрі уваги дівчат – людина та предметне середовище, яке її безпосередньо оточує. Дівчата легше виявляють тривогу і страх, вони менш агресивні, чутливіші до похвали і осуду з боку старших, беруть батьківські оцінки ближче до серця. Вони більше залежать від думки навколишніх, від загальноприйнятих еталонів і стандартів; тонше й глибше уявляють власне “Я”; уважніші до міжособистісних стосунків, що складаються в сім'ї; змінюють власну діяльність залежно від мікроклімату, від схвалення чи осуду з боку членів сім'ї [2].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито специфіку досліджуваного процесу стосовно старшокласниць, що проживають у міських сім'ях, яка полягає у тому, що: 1) дівчата більше залежать від думки навколишніх людей (як дорослих, так і однолітків), від загальноприйнятих еталонів і стандартів, що впливають на вибір професії у майбутньому; 2) у міської дитини незрівнянно легша праця, аніж у сільської (переважно зводиться до допомоги у побуті), вона має більше вільного часу, тому у неї часто не закладені вимоги до самостійності у виборі.

Уточнено поняття “професійне самовизначення міських старшокласниць”, під яким розуміємо складний цілісний процес, що передбачає вибір особистістю професійної сфери діяльності із урахуванням власних індивідуальних здібностей,

гендерних особливостей, місця проживання та потреб на ринку праці.

Ґрунтуючись на такому уточненні поняття, були визначені відповідні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний), критерії (знання, мотиви, поведінка) та показники професійного самовизначення міських старшокласниць у сім'ї (знання власних індивідуальних здібностей, гендерних особливостей; ціннісне ставлення до усвідомленого вибору особистістю свого професійного майбутнього, прагнення до самовдосконалення; уміння співвідносити вимоги, які висуваються до бажаної професійної сфери, з власними індивідуально-психологічними особливостями та потребами на ринку праці).

На основі цього виокремлено три рівні професійного самовизначення міських старшокласниць: високий, середній і низький.

Високий рівень: глибокі знання старшокласницями власних індивідуальних здібностей та гендерних особливостей, позитивне та мотивоване ставлення до свідомого вибору свого професійного майбутнього; уміють співвідносити вимоги, які висуваються до бажаної професійної сфери, з власними індивідуально-психологічними особливостями, добре орієнтуються на ринку праці, прагнуть до самовдосконалення.

Середній рівень: фрагментарні знання старшокласницями власних індивідуальних здібностей та гендерних особливостей, в цілому позитивне ставлення до вибору свого професійного майбутнього, але переважають егоїстичні мотиви, не завжди вміють правильно співвідносити вимоги, які висуваються до бажаної професійної сфери з власними індивідуально-психологічними особливостями, добре орієнтуються на ринку праці, прагнення до самовдосконалення недостатне.

Низький рівень: старшокласниці не знають власних індивідуальних здібностей, гендерних особливостей, негативно ставляться до вибору свого професійного майбутнього, при виборі професії керуються егоїстичними мотивами, не вміють правильно співвідносити вимоги, які висуваються до бажаної професійної сфери, з власними індивідуально-психологічними особливостями, не орієнтуються на ринку праці, немає прагнення до самовдосконалення.

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури були розроблені компоненти, критерії, показники та визначені рівні професійного самовизначення міських старшокласниць, які дають змогу підібрати методичний інструментарій для проведення педагогічної діагностики серед старшокласниць, їхніх батьків та вчителів.

Література

1. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Август Соломонович Белкин. – М. : Издательский центр “Академия”, 2000. – 192 с.
2. Васютинський В. О. Хлопці і дівчата: статево-рольове виховання у родині / В. О. Васютинський // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини : наук.-метод. зб. / за ред. Т.В.Говорун. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – 168 с.
3. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: автореф... канд. психол. н. : 19.00.07 –

Д.О. Хоменко
м. Ніжин

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному аналізу основ валеологічного виховання старших підлітків.

Ключові слова: валеологія, валеологічне виховання, валеологічні знання, здоров'я.

Здоров'я дає можливість повноцінного гармонійного розвитку особистості та відіграє визначальну роль на різних етапах життя людини, особливо в підлітковому віці, коли формується фізичний і психічний потенціал, закладаються основи професійного і творчого зростання, участі в сімейно-побутовій і репродуктивній діяльності. Саме через це здоров'я молодого покоління є одним із важливих показників соціального благополуччя, виступаючи одночасно детермінантою та основою розвитку всього населення, забезпечення майбутнього держави [5].

Проте останніми роками в Україні спостерігається стійка тенденція до погіршення здоров'я молоді. Так, за час навчання у загальноосвітньому навчальному закладі школярі втрачають щонайменше третину свого здоров'я. Зокрема, погіршуються зір (у 3 рази), слух (у 1,3), осанка (у 4,6), зростає кількість випадків захворювань нирок (у 1,5), на хвороби органів травлення (у 2,5), нервової системи (у 2), збільшується частота хвороб ендокринної залози (у 2,5) [4].

Основною причиною більшості з цих захворювань є спосіб життя сучасної молоді. Інформаційні перевантаження, стресові ситуації, модернізація навчального процесу вимагають від підліткового організму великого напруження, що разом з іншими негативними чинниками призводить до функціональних порушень, а згодом і до органічної патології [4].

Концептуальним положенням сучасної теорії освіти є створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації, збереження та зміцнення здоров'я кожного вихованця, як студента, так і учня загальноосвітньої школи. Тому вирішення валеологічних проблем, які постають перед навчальним закладом, мають першочергове значення на сучасному етапі розвитку української освіти.

Ще в 90-х роках в Україні було ухвалено "Концепцію неперервної валеологічної освіти" (1994 р.), яка визначила одним із головних стратегічних завдань формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетного розвитку людини. Обов'язковим компонентом системи національної освіти мають бути знання про формування, збереження і зміцнення здоров'я, гігієнічне виховання населення. Цей компонент уможливорює врахування валеологічних вимог до всього змісту освіти, формування валеологічної свідомості громадян України, культури здоров'я особистості. Інтегральна характеристика здоров'я особистості і суспільства охоплює фізичні, психічні, духовні та соціальні